

تحلیل چالش‌های سازمان‌های مردم‌نهاد(سمن‌های) زیست محیطی در ایران با نظریه جامعه‌شناسی ریگز

روح اله اسدی(استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسنده مسئول)

asadir@ferdowsi.um.ac.ir

هدیه حسن نیا بدرآباد(دانشجو جغرافیا، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

hedyeh.hasannia@mail.um.ac.ir

چکیده

امروزه، سازمان‌های غیردولتی (NGO)^۱ به طور فزاینده‌ای در کنار دولت در فرآیندهای توسعه به ذینفعانی مهم تبدیل شده‌اند. با افزایش مشکلات محیط زیست در ابعاد مختلف آن در ایران، سازمان‌های مردم‌نهاد(سمن) زیست محیطی نیز گسترش یافته‌اند. این مقاله با روشی توصیفی - تبیینی تلاش دارد بررسی نسبتا جامعی از مشکلات این نهادها در کشور ارائه داده و نتایج آن را با نظریه جامعه‌شناسی ریگز^۲ تحلیل نماید. جمع‌آوری اطلاعات به صورت اسنادی و پیمایشی در قالب پرسشنامه‌ای با هفت بُعد و ۴۵ گویه بوده است. نتایج نشان می‌دهد بیشترین مشکلات در رابطه‌ی سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی(با میانگین ۴.۲۹) و پس از آن در ابعاد قانونی(با میانگین ۴.۲۵)، ساختاری(با میانگین ۴.۲۰) و مدیریتی(با میانگین ۴.۱۷) می‌باشد. از سوی دیگر مشکلات گفته شده، در درون سمن‌ها و بین سمن‌ها نیز مشکلاتی را به وجود آورده است که نتوانسته‌اند آن‌گونه که باید، در راستای اهداف خود گام بردارند و درگیر مسائل درونی خود نیز شده‌اند. با توجه به مقدار آماره KMO برابر با ۰/۸۰ و سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ در آزمون بارتلت، انجام تحلیل عاملی بر روی متغیرها امکان پذیر بوده و متغیرها امکان عامل شدن را داشته‌اند. عامل‌های نهایی نیز توانسته‌اند میزان واریانس بیشتر از ۰/۵۰ را برای هر متغیر تبیین کنند. با توجه به سه ویژگی اصلی نظریه جوامع‌شناسی ریگز (ناهمگنی، فرم‌گرایی و تداخل عملکردی) و مشکلات سمن‌های زیست محیطی می‌توان گفت که در کشورهایی که با ضعف تاریخی شاخص‌های مردم‌سالارانه و ساختار بسیط و متمرکز سیاسی مواجه هستند، اساسا وجود سازمان‌های غیردولتی، خوشایند چنین ساختارهایی نیست.

^۱ . Non-Governmental Organization

^۲ . Fred_W_Riggs

از این رو قوانین و مقررات و نیز ساختار دولتی و سازمانی حمایت‌چندانی از شکل‌گیری، تقویت و توسعه این تشکل‌ها انجام نمی‌دهند. از سوی دیگر وقتی ساختارهای قانونی حمایت کافی از فعالیت سمن‌ها نداشته باشند و مسیرهای قانونی مشخص در فرایند فعالیت این نهادها وجود نداشته باشد، اعمال سلیقه از سوی افراد در دستگاه‌های دولتی افزایش پیدا می‌کند.

واژه‌های کلیدی: سازمان‌های غیردولتی (سمن‌های) زیست محیطی، ایران، جامعه منشوری، ریگز

مقدمه

امروزه، سازمان‌های غیردولتی (NGO)^۳ به طور فزاینده‌ای در کنار دولت در فرآیندهای توسعه به ذینفعانی مهم تبدیل شده‌اند. اصطلاح NGO در ابتدا توسط سازمان ملل متحد (UN) در سال ۱۹۴۵ در کنفرانس سانفرانسیسکو برای استفاده در منشور خود برای تمایز بین حق مشارکت آژانس‌های تخصصی بین‌دولتی و سازمان‌های خصوصی بین‌المللی ابداع شد. (Saraswati, 2009: 450-454).

سازمان‌های غیردولتی نقشی اساسی در پل ارتباطی اطلاعات و تبادل بین مردم و سیاست‌ها دارند. آنها می‌توانند از جمع‌آوری و انتشار اطلاعات، تدوین سیاست‌ها، اجرای سیاست‌ها، و همچنین ارزیابی و نظارت پشتیبانی کرده و اطمینان حاصل کنند که نگرانی‌های افرادی که تحت تأثیر چالش‌ها و سیاست‌های زیست محیطی قرار گرفته‌اند، در حاکمیت محیط زیست در نظر گرفته می‌شود. سازمان‌های غیردولتی همچنین شبکه‌های سهامداران مختلف را برای پرداختن به موضوعات به صورت مشارکتی و کمک به توسعه مهارت‌ها و تفکر لازم برای مدیریت پایدار منابع (طبیعی) ارتقا می‌دهند. (UNDP, 2016: 8).

در حقیقت سازمان‌های غیردولتی اغلب به گونه‌ای موثرتر می‌توانند از حقوق مردم آگاهی یافته و در اظهار نظرها مشارکت نمایند (Cundling & others, 2002:320).

نگاهی به وضعیت کنونی محیط زیست در مناطق مختلف کشور نشان می‌دهد که همگام با برنامه‌های توسعه اقتصادی و گسترش صنایع در چند دهه گذشته به علت کم توجهی به نظام حاکم بر محیط زیست، کشور هم‌اکنون با چالش‌های بسیار زیادی مواجه است که حیات چند هزارساله این سرزمین را با خطراتی مواجه کرده است (Islamic Parliament Research Center of The Islamic Republic of Iran, 2019:4).

با افزایش مسائل و مشکلات محیط زیست در ابعاد مختلف آن در ایران، سازمان‌های غیردولتی زیست محیطی، که سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) هم نامیده می‌شوند، نیز گسترش یافته‌اند. بررسی وضعیت سمن‌ها در کشور ایران مؤید ایجاد یک روند رکود و توقف نسبی از آغاز سال ۱۳۸۵ تاکنون است. به دلیل ورود مسائل سیاسی و امنیتی به ساختار فعالیت‌های اجتماعی و

³ . Non-Governmental Organization

عدم توجه به سمن‌ها در سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی محیط زیست کشور (که ناشی از عدم باور مدیران ارشد و تصمیم‌گیران ارشد کشور می‌باشد) این موضوع سبب کاهش چشمگیر سالیانه سمن‌های فعال در سطح کشور گردیده است. به نحوی که در سال ۱۳۹۰ حدود ۴۰ سمن در سراسر کشور منحل گردیده و امروز نسبت تعداد سمن‌های فعال به سمن‌های ثبت شده در سراسر کشور بسیار اندک است (Islamic Parliament Research Center of The Islamic Republic of IRAN, 2015:10). به طوری که طبق آمار سایت وزارت کشور، تعداد ۳۹ سازمان مردم نهاد زیست محیطی در کشور به ثبت رسیده است (www.moi.ir). برابر آخرین آمار (تا آبان ۱۳۹۹) در سایت سازمان حفاظت محیط زیست کشور نیز وجود دارد، در مجموع تعداد ۷۶۰ نهاد غیردولتی با موضوع محیط زیست در کشور ثبت شده است (https://eec.doe.ir). با بررسی منابع مختلف و پژوهش‌های انجام شده در رابطه با این نهادها، مشخص می‌شود که با مشکلات فراوانی مواجه می‌باشند؛ با این حال بررسی جامعی از مسائل آنها تا کنون انجام نشده، و همچنین گستره کارهای انجام شده نهایتاً در محدوده یک استان بوده است. از سوی دیگر، در پژوهش‌های انجام شده، دیدگاه نظری که بخواهد مقداری جامعیت داشته باشد و این نهادها و مشکلات آنها را در یک زمینه گسترده‌تر و کلان‌تر مورد مطالعه قرار دهد، وجود ندارد. از این رو، این مقاله به دنبال این است تا بررسی نسبتاً جامعی از مشکلات این نهادها در کشور انجام داده و نتایج آن را با نظریه جامعه‌شناسی ریگز تحلیل نماید.

مطالعات پیشین

در رابطه با چالش‌های نهاد‌های غیردولتی محیط زیستی پژوهش‌هایی در داخل و خارج از کشور انجام شده است. که در جدول ۱ به برخی از آنها اشاره شده است.

جدول ۱- مطالعات انجام شده پیرامون چالش‌های نهاد‌های غیردولتی محیط زیستی

عنوان	نتایج
تعهدات حمایتی دولت در قبال سازمان‌های مردم نهاد زیست محیطی در نظام حقوقی ایران (Ghamami & other, 2018)	در نظام حقوقی ایران برای سازمان‌های مردم‌نهاد زیست محیطی، نقش قضایی (حق اعلام جرم) و مشارکت در تهیه و تدوین و اجرای برنامه‌های حفاظت از محیط زیست پیش‌بینی شده است. با این وجود، کاستی‌ها و استثنائات و همچنین امکان حذف و تغییر فهرست سمن‌های فعال در حوزه محیط زیست توسط مقامات دولتی می‌تواند موجب خدشه در تعهدات دولت و مهم‌تر نیل به هدف محیط‌زیست سالم و سبز شود.
تحلیل چالش‌های فراروی سازمان‌های مردم نهاد زیست محیطی استان کردستان (Jalali, 2018)	نتایج این مقاله که با تحلیل عاملی انجام شده است نشان می‌دهد که مدیران و مؤسسان سازمان‌های مردم نهاد زیست محیطی در گام اول باید چالش‌های مدیریتی را مدنظر قرار دهند، از سوی دیگر، این‌گونه چالش‌ها بیشتر یک مقوله درون سازمانی است که با توجه به رویه‌های مدیریتی نوین، امکان رفع آنها وجود دارد.

<p>علی رغم اقدامات مفیدی که انجام گرفته لیکن هنوز اصل پنجاهم قانون اساسی محقق نشده است و علل ریشه ای این امر را می توان در بی انگیزگی و عدم تخصص کافی پرسنل سازمان های عمومی متداخل در محیط زیست نسبت به مسائل محیط زیستی، موازی کاری و اختلاط وظایف با استناد به قوانین تشکیل دهنده خود، عدم وجود نظارت مناسب بر فعالیت های سازمان های عمومی مذکور توسط دولت و مجلس شورای اسلامی، عدم تطابق برخی از قوانین محیط زیستی با مقتضیات روز و کارشکنی سازمان های عمومی مذکور در انجام وظایف سازمان های مردم نهاد محیط زیست به طور کامل دانست.</p>	<p>تحلیل مدل نهادی اصل پنجاه قانون اساسی در پرتو حمایت سازمان های دولتی و غیردولتی حامی محیط زیست (لسانی، عدالت، ۱۳۹۶) (Lesani & Edalat joo, 2017)</p>
<p>بخش دولتی در ایران در مواجهه با سازمانهای مردم نهاد، پنج نوع راهبرد کلی به کار می گیرد: تقابلی، بی تفاوتی، ریاکاری، همکاری و زیر ساختی. به منظور رسیدن به تعامل اثر بخش نیاز است که بخش دولتی به تدریج از سه راهبرد اول فاصله گرفته و در جهت تقویت راهبرد های زیر ساختی و همکاری بکوشد.</p>	<p>شناسایی راهبردهای بخش دولتی در مواجهه با سازمان های مردم نهاد در فرآیند خط مشی گذاری عمومی در ایران؛ مطالعه موردی حوزه محیط زیست و منابع طبیعی (Pourezat, 2017)</p>
<p>سه مانع عدم توسعه ظرفیتی جامعه محلی، نارسایی های مدیریتی، ضعف برنامه ریزی و کمبود منابع مالی در انجمن چیا و وضعیت نامناسب عملکرد و برنامه ریزی های توسعه ای نهادهای دولتی، مهم ترین موانع هستند و در این میان نیز عدم توسعه ظرفیت جامعه محلی و وضعیت نامناسب عملکرد و برنامه ریزی های توسعه ای نهاد های دولتی بیشترین تأثیر را به عنوان مانع در عملکرد مطلوب و گسترش فعالیتهای زیست محیطی این انجمن در نواحی روستایی شهرستان مریوان دارند.</p>	<p>شناسایی و تحلیل موانع مؤثر بر گسترش فعالیت سازمان های مردم نهاد زیست محیطی در نواحی روستایی (مطالعه موردی: انجمن سبز چیا در شهرستان مریوان) (Mohammadi, 2019)</p>
<p>در این مقاله موانع عمده پیش روی سازمان های غیردولتی در پیشگیری و سرکوب جرایم زیست محیطی بر شمرده می شود و نتیجه گیر می شود که آنچه بیش از همه در پیشگیری و سرکوب جرایم زیست محیطی، می تواند مؤثر باشد، ایجاد بستری مناسب برای مشارکت عموم در امر حفاظت از محیط زیست در قالب سازمان های غیردولتی است؛ تحقق این مشارکت، مستلزم دسترسی آزاد به اطلاعات زیست محیطی، مشارکت عموم مردم در فرآیند تصمیم سازی، تصمیم گیری، دادرسی و عدالت زیست محیطی است.</p>	<p>پیشگیری و سرکوب جرایم زیست محیطی در پرتو اقدامات سازمان های غیر دولتی در نظام حقوقی ایران (Ghavamabadi, 2011)</p>
<p>منابع انسانی، سیستم مالی و سازمانی موضوعات چالش برانگیز در سازمان های غیردولتی (داخلی) است. ثبت سازمانهای غیردولتی، تعامل با سایر سازمانهای غیردولتی، بخش خصوصی و دولت و همچنین بین المللی شدن و بحران مالی چالش برانگیزترین موضوعاتی است که سازمان های غیردولتی در گروه روابط خارجی با آن روبرو هستند.</p>	<p>چالش های متداول سازمان های غیردولتی در کشورهای در حال توسعه: نمونه های موردی از ایران (Bromideh, 2011)</p>
<p>با وجود گسترش سازمان های غیردولتی از زمان ظهور آزادسازی سیاسی و دموکراتیزه کردن در اردن، آنها به وسیله قدرت دولتی همچنان در محدودیت می باشند. از آنجا که انتقال سیاسی ناشی از تمایل به تداوم بقای رژیم در بحبوحه بحران اقتصادی بود، سازمان های غیردولتی همچنان محدودیت های سیاسی فعالیت های خود را تجربه می کنند. رژیم در درجه اول به سه استراتژی برای کنترل جامعه NGO ها متکی است: (الف) سرکوب و نظارت</p>	<p>محدودیت های سیاسی سازمان های غیر دولتی در اردن (Wiktorowicz, 2002)</p>

<p>اداری؛ (ب) نفوذ جامعه مدنی از طریق سازمان‌های غیردولتی سلطنتی و سایر سازمان‌های غیردولتی دولتی؛ و (ج) تمرکز از طریق اتحادیه عمومی جوامع داوطلبانه.</p>	
<p>از آنجا که جهان با چالش‌های محیطی فزاینده ای روبرو است که سیستم بین‌المللی برای اداره آنها مجهز نیست، نقش سازمان‌های غیردولتی در حاکمیت جهانی محیط زیست احتمالاً افزایش خواهد یافت. از طرف دیگر، میزان بالای رقابت در جامعه غیردولتی بدان معنی است که سازمان‌های غیردولتی همه در یک جهت حرکت نمی‌کنند. اگرچه این امر می‌تواند از نظر حاکمیت جهانی زیست محیطی از نظر افزودن به تعدد صداها سودمند باشد، اما درجه بالای اختلاف ممکن است به این معنی باشد که تلاش‌های مختلف سازمان‌های غیردولتی یکدیگر را تضعیف می‌کنند، در نتیجه اثربخشی کلی را کاهش می‌دهد.</p>	<p>سازمان‌های غیردولتی و محیط زیست (Nasiritousi, 2019)</p>
<p>در این مقاله مشارکت نهادهای مدنی / غیردولتی در سیاست‌گذاری تغییر اقلیم با تمرکز بر نگاشت سطح مشارکت آنها در سیاست‌گذاری مورد بحث قرار می‌گیرد. نتایج نشان می‌دهد که قوانین ایالتی به سازمان‌های غیردولتی اجازه می‌دهد چندین پروژه را داوطلبانه اجرا کنند، اما تا حد زیادی شرکت آنها را در فرایندهای تصمیم‌گیری سیاسی منع می‌کند. ایالت‌ها از چند سازمان غیردولتی برای دریافت کمک دعوت می‌کنند، اما نگرش‌های خودسرانه و منسجمی را نسبت به سازمانهای غیردولتی نشان می‌دهد که به ندرت تصمیمات مشترک در ایجاد سیاست را تضمین می‌کنند.</p>	<p>مشارکت CSO / NGOها در تدوین سیاست تغییر آب و هوا در بنگلادش: همکاری یا یارگیری؟ (Lopa & Ahmad, 2016)</p>

در مطالعات نام برده شده در جدول ۱ و نیز سایر مطالعاتی که در فرایند پژوهش بررسی شد، به چالش‌هایی از سازمان‌های غیر دولتی زیست محیطی اشاره شده است. با این حال در مورد چالش‌های اساسی نهادهای غیردولتی زیست محیطی در کل کشور به صورت نسبتاً جامع، پژوهشی انجام نشده است و تنها در برخی از آنها به عللی چند اشاره شده است. از این رو این مقاله با مورد نظر قرار دادن این سازمان‌ها در همه استان‌های کشور، تلاش دارد اساسی‌ترین چالش‌ها و علل آنها را با استفاده از نظریه جامعه‌شناسی ریگز تبیین نماید.

روش تحقیق

پژوهش حاضر، پژوهشی توصیفی _ تبیینی می باشد. به منظور جمع‌آوری اطلاعات مورد نیاز از شیوه اسنادی و نیز پیمایشی استفاده شده است. به طوری که ابتدا با استفاده از مطالعات اسنادی و نتایج پژوهش‌های پیشین، پرسشنامه در هفت بُعد چالش‌های قانونی، ساختاری، مدیریتی، روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی، روابط درون سمن‌ها، مشکلات بین سمن‌ها، و سایر عوامل، و در مجموع با ۴۵ گویه تنظیم شد، که در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲- ابعاد و متغیرهای پژوهش

متغیرها	ابعاد
فقدان قانونی جامع و مستقل در خصوص تأسیس و فعالیت سازمان‌های غیردولتی	ابعاد قانونی (۱)
نبود سازوکارهای قانونی مؤثر برای مشارکت فعالانه‌ی این تشکل‌ها در فرآیندهای کیفری (برای پیگیری حقوق زیست محیطی)	
محدودیت‌های قضایی و گزینش‌گری سازمان‌های مردم‌نهاد زیست محیطی توسط نهادهای دولتی	
وجود برخی قوانین بالادستی ناقص و دست و پا گیر	
نا توانی قوانین موجود از ارائه تعریفی روشن از ارتباط بین تشکل‌ها و دولت	
نظارت و کنترل حداکثری دولت بر تشکیل و فعالیت این تشکل‌ها	ابعاد ساختاری (۵)
پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست محیطی بین نهادهای دولتی و تصدی‌گری گسترده نهادهای دولتی بر محیط زیست	
خلاء وجود وزارتخانه‌ی محیط زیست و عدم پاسخگویی رییس سازمان حفاظت محیط زیست در مقابل مجلس شورای اسلامی	
ارتباط ضعیف سازمان حفاظت محیط زیست به ویژه در سطح ادارات کل با سازمانهای مردم‌نهاد زیست محیطی	
نبود سازمان واحد رسمی برای صدور مجوز	
مشکلات ثبتی که سازمان‌های مردم‌نهاد با آن مواجه هستند (از جمله نگرش به تشکل‌های غیردولتی به عنوان احزاب سیاسی)	
عدم تناسب ساختارهای تشکیلاتی سمن‌ها با اهداف آنها	
ناآگاهی و بی تجربگی مجریان قوانین، مشکلات مضاعفی را در روند ثبت به وجود می آورد.	
فقدان سیاستهای عملی توسط دولت در تشویق همکاری با تشکل‌های مردمی	
نبود درک مشترک از اهداف سازمان‌های مردم‌نهاد زیست محیطی توسط نهادهای حاکمیتی	
ریشه‌های عمیق تاریخی و نبود مردم‌سالاری در کشور	
عدم اعتماد نظام حکومتی به تشکل‌های غیر دولتی و نقشی که می‌توانند در کشور ایفا کنند	
کمبود و ضعف یا مشخص نبودن منابع تأمین مالی در ساختار سازمانهای مردم‌نهاد	

وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکل‌های دولتی ذیربط	M (بعد مدیریتی)
نداشتن برنامه به ویژه برنامه بلندمدت و اولویت‌بندی نشدن اهداف و عدم تمرکز فعالیت‌ها بر مشکلات زیست محیطی مهم	
نداشتن توان جذب و هدایت مشارکت مردم در سطح گسترده	
ایجاد وقفه در کار سمن‌ها به خاطر تعویض و جا به جایی مدیران دستگاه‌های مرتبط	
عدم اطلاع کافی مدیران دستگاه‌ها از توانایی‌های سمن‌ها در کاهش مشکلات	
فقدان نظام اطلاعاتی یکپارچه و نداشتن دسترسی یا دسترسی محدود به اطلاعات در زمینه محیط زیست	دولتی و عمومی (N-G روابط سمن‌ها با نهادهای)
روابط کم رنگ سمن‌ها با نهادهای دولتی	
شناخته نشدن جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد برای شهرداری و نبود ساز و کارهای مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمن‌ها	
قوانین سخت و دست و پا گیر برای ارتباط تشکل‌های غیر دولتی و سازمان‌های دولتی بین‌المللی داخل کشور	
ضعف همکاری بین سازمان‌های مردم‌نهاد و سازمان‌های اجرایی، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی	
نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکلات غیر دولتی و در نتیجه افزایش اعمال سلیقه افراد	I-N (روابط درون سمن‌ها)
دولتی بودن بیش از حد امور احتمال رویارویی تشکل‌ها با دستگاه‌های دولتی را به وجود می‌آورد	
ضعف سمن‌ها در برقراری ارتباطات و همکاری‌های بین‌المللی با نهادهای هم‌تراز در سایر کشورها	
مشکلات و محدودیت‌های تشکل‌ها در ارتباط با کار گروهی، همکاری‌ها، محورها و اهداف مشترک	
پرمشغله بودن اعضا به خاطر مسائل معیشتی و در نتیجه نداشتن وقت کافی برای همکاری در سمن‌ها	
نداشتن ارتباطات کافی بین اعضا و گاهی بروز دو دستگی‌ها	B-N (مشکلات بین سمن‌ها)
فقدان رویه‌های مدیریتی منعطف سمن‌ها برای مقابله با مشکلات متنوع زیست محیطی	
عدم توجه به چند بعدی بودن مباحث زیست محیطی از سوی مدیران سمن‌ها	
محدودیت منابع مالی سمن‌ها	
تنوع و تعدد تشکل‌های زیست محیطی در عرصه‌های مشابه و عدم تمایل برای ادغام و همکاری مشترک	
فقدان راهبرد مؤثر در مدیریت ایده‌های تازه و مناسب زیست محیطی با کمک تشکل‌های مشابه	O (سایر عوامل)
عدم ارتباط مناسب با تشکل‌های خیریه‌ای که به نوعی به کارهای زیست محیطی نیز اهتمام دارند.	
بی‌اطلاعی تشکل‌ها از یکدیگر و همچنین قبول نداشتن همدیگر	
ضعف نوآوران و محققان زیست محیطی	
ضعف مشارکت مردم در فعالیت‌های زیست محیطی	
فقدان بازده مطلوب فعالیت‌های زیست محیطی داوطلبانه از دید مردم	
ناآشنا بودن مردم با تشکل‌های غیر دولتی به ویژه سمن‌های زیست محیطی	

برای تعیین حجم نمونه، با توجه به اینکه حجم جامعه مشخص نیست و اطلاعاتی از واریانس جامعه در دسترس نیست از فرمول زیر استفاده شده است (<https://parsmodir.com>):

$$\sigma = \frac{\max(x_i) - \min(x_i)}{6}$$

$$\sigma = \max(x_i) - \min(x_i) / 6 \rightarrow \sigma = 5 - 1 / 6 = 0.66$$

همچنین چون پرسشنامه با طیف لیکرت ۵ درجه استفاده شده است، بزرگ‌ترین مقدار ۵ و کوچک‌ترین مقدار ۱ خواهد بود بنابراین انحراف معیار آن برابر می‌باشد و می‌توان از مقدار ۰.۶۶ استفاده کرد. این مقدار بیشینه انحراف معیار است. همچنین سطح اطمینان ۹۵٪ و دقت برآورد ۰.۰۱ در نظر گرفته شده و حجم نمونه برابر است با:

$$Z\alpha/2 = 1.96, \varepsilon = 0.01, \sigma = 0.66 \Rightarrow n = 170$$

برای محاسبه پایایی پرسشنامه نیز از آلفای کرونباخ در SPSS استفاده شده است که ضریب آن در گویه‌های پرسشنامه ۰.۹۰۸. به دست آمده است که نشان از پایایی بالا دارد. بررسی میزان چولگی و کشیدگی داده‌ها نیز نشان داد که در همه ابعاد بین ۲- و ۲ قرار دارد که به معنای نرمال بودن داده‌ها می‌باشد.

نحوه توزیع پرسشنامه‌ها به این صورت بود که ابتدا اطلاعات سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن) زیست محیطی، از سایت سازمان حفاظت محیط زیست و وزارت کشور به دست آمد. سپس با اعضای آن‌ها ارتباط برقرار شده و ضمن تشریح هدف پژوهش، از آنها خواسته شد تا ضمن تکمیل پرسشنامه آن‌ها را به افراد دیگری که در حوزه تشکل‌های محیط زیستی فعال هستند، معرفی نمایند. در این فرایند جهت سهولت تعامل، از بستر فضای مجازی و رسانه‌های ارتباط جمعی برای توزیع پرسشنامه‌ها و پیگیری آن‌ها در استان‌های مختلف کشور استفاده شده است.

چارچوب نظری

سازمان‌های غیردولتی

سازمان‌های غیردولتی، خارج از محدوده دولت (بخش سوم/ بخش داوطلبانه) و خودگردان هستند، اما امروزه، توسعه مشارکت دولتی و خصوصی، رابطه‌ای که بین سازمان‌های غیردولتی و دولت در حال ظهور است، به صورت پدید آمدن سازمان‌های غیردولتی سازمان‌یافته توسط دولت (GONGO)^۱ در کشورهای فقیرتر؛ سازمان‌های شبه غیردولتی (QUANGOS)^۲ که عمدتاً در کشورهای صنعتی مستقر هستند و DONGOs^۳ (سازمان‌های غیردولتی سازماندهی شده از سوی اعطا کنندگان کمک‌های مالی بین‌المللی) می‌باشد. (Saraswati, 2009: 451). ادبیات در حال رشد در مورد سازمان‌های

^۱ . Government organized NGOs (GONGOs)

^۲ . Quasi nongovernmental organizations (QUANGOS)

^۳ . Donor organized NGOs (DONGOs)

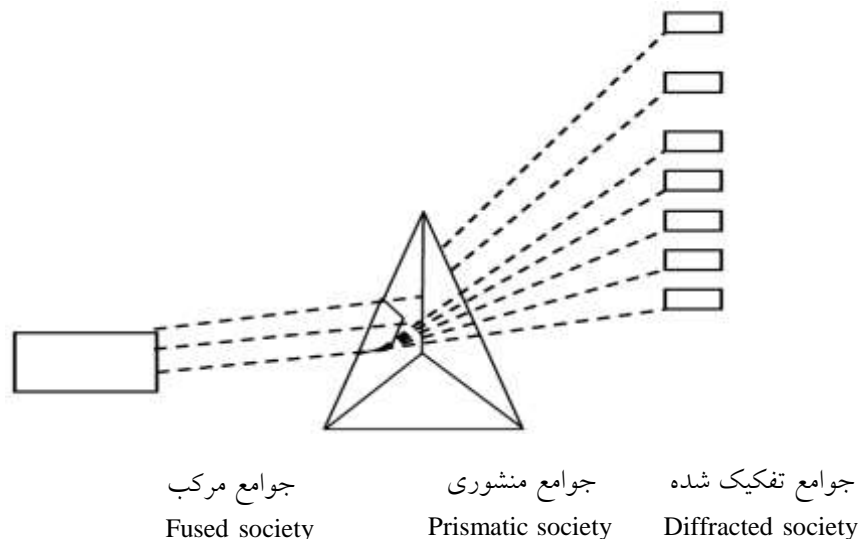
غیردولتی نقش‌های مختلف آنها را در سیاست جهانی محیط زیست برجسته کرده است. به عنوان مثال، آنها به عنوان «محرک اقدامات زیست محیطی، معماران راه‌حل‌های حکمرانی و کارآفرینانی برای ابتکارات جدید توصیف شده‌اند». (Nasiritousi, 2019: 329). به طور خاص، سازمان‌های غیردولتی می‌توانند طیف گسترده‌ای از وظایف در حاکمیت محیط زیست به عهده بگیرند، وظایفی همچون: بسیج افکار عمومی، نمایندگی افراد بی‌صدا، تجزیه و تحلیل و توصیه‌های تخصصی، ظرفیت پاسخگویی برای مدیریت شوک‌ها، مدیریت و اجرا، نظارت و قانونی سازی سازوکارهای تصمیم‌گیری (Reference: (UNDP, 2016: 9).

وجه مشترک گزارش‌های مربوط به فعالیت‌های NGOها در زمینه محیط زیست این است که این نهادها بازیگران سیاسی هستند که نقش مهمی در اداره مسائل زیست محیطی دارند. (Nasiritousi, 2019: 329). از آنجا که حضور سازمان‌های غیردولتی در شرایط فعلی بین‌المللی تقریباً اجتناب‌ناپذیر شده است، گفتمان‌های پیرامون این بخش با موضوع پیچیده دیگری - روابط دولت و سازمان‌های غیردولتی افزون شده است. پژوهشگران، دخالت سازمان‌های غیردولتی و موقعیت آنها به عنوان شریک در بخش‌های مهم توسعه در شرایطی که دولت دیگر توانایی ایفای نقش آن را ندارد، پذیرفته‌اند. حتی برخی اظهار می‌دارند که مشارکت به اصطلاح دولت با سازمان‌های غیردولتی و با در نظر گرفتن شهروندان عادی یک ترفند برای انحراف توجه از مشکلات واقعی و تخصیص نابرابر منابع توسط افراد معدودی است. (Saraswati, 2009: 452-3). به طور کلی، این رابطه مملو از تنش است - هر دو طرف با بی‌اعتمادی، خصومت و غالباً از طرف دیگری به دلیل کمبود مکانیزم رویه‌ای برای اعتباربخشی توسط دولت یا سازمان‌های غیردولتی و همچنین صحت و کارایی در تعاملات دولت با سازمان‌های غیردولتی، طرف دیگر را نادیده می‌گیرند. از یک سو، مواردی وجود دارد که سازمان‌های غیردولتی در دستور کار دولت قرار می‌گیرند و به عنوان بازوی صرف در ارائه خدمات و برنامه‌ها عمل می‌کنند. از سوی دیگر، این خطر وجود دارد که سازمان‌های غیردولتی و دولت‌ها نقش‌های رقیب را به عهده گیرند. (Ibid: 454).

نظریه جوامع منشوری ریگز

نظریه جوامع منشوری ریگز، با بهره‌گیری از عمل تجزیه نور در یک منشور، تلاش می‌کند تا جوامع سنتی و مدرن میان این دو را از منظر ساختارها و کارکردهایشان مورد توجه قرار دهد. موقعیت منشوری، نقطه‌ای است که حائل میان دو حالت در هم شدن نور و از هم پراکندگی آن است. وی این

نقطه را نقطه حائل میان جامعه سنتی و مدرن تلقی می‌کند، نقطه‌ای که مدل منشوری ریگز بر آن استوار است. از نظر ریگز موقعیت منشوری نه موقعیتی سنتی است و نه مدرن، بلکه شامل مولفه‌های نوین است که از کنار هم قرار گرفتن ساختارهای اجتماعی قدیمی و جدید نشأت می‌گیرد (Malekmohammadi, 2003: 230-236). فرد ریگز، در نظریه جامعه منشوری، جوامع را به جوامع مرکب، تفکیک شده و منشوری تقسیم می‌کند (شکل ۱).

(Peng, 2008:215)

شکل ۱- مدل جوامع منشوری ریگز

از نظر ریگز، جوامع مرکب، جوامعی اند که در آن‌ها یک ساختار همه کارویژه‌های حکمرانی و تصدی امور را انجام می‌دهد و شهروندان و مردم، خادمان مطلق حاکمان‌اند و در قبال خدمت به حاکم چیزی طلب نمی‌کنند و انتظار جبرانی هم ندارند. در چنین جوامعی، دولت در برابر مردم، پاسخگو نیست. جامعه تفکیک شده مد نظر فرد ریگز، جامعه‌ای بسیار تفکیک شده از حیث ساختاری، رفتاری و فرآیندی است. در این جوامع، تخصص‌گرایی حاکم است و هر ساختاری، کارویژه خاصی را انجام می‌دهد، با این حال در عین تخصصی و تفکیک شدن، یکپارچه می‌باشند. همه ساختارها بر ملاحظات

عقلایی طراحی می‌شود. در چنین جوامعی، دولت نسبت به نیازهای مردم، حساسیت نشان می‌دهد و از حقوق آن‌ها دفاع می‌کند. چنین جوامعی در سر دیگر طیف جوامع مد نظر فرد ریگز قرار دارد. سومین جامعه و واسط بین دو جامعه دیگر، جامعه منشوری است. به اعتقاد ریگز، این جامعه دارای ویژگی‌های ترکیبی دو جامعه دیگر است. سطح خاصی از تفکیک، همراه با تخصصی شدن نقش‌های ضروری برای مدیریت و فناوری نو وجود دارد ولی از حیث یکپارچگی جامعه، دشواری‌هایی وجود دارد. اگرچه چنین جامعه‌ای، مرکب نیست ولی کاملاً تفکیک شده نیز نیست (Danaeefard, 2013). (8 از نظر ریگز، جامعه منشوری دارای سه ویژگی مهم است که در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳- ویژگی‌های اصلی جوامع منشوری از نظر ریگز

ناهمگنی ^۱	همزیستی سنتی و مدرن؛ حضور همزمان انواع کاملاً متفاوتی از سیستم‌ها، عملکردها و دیدگاه‌ها
فرم‌گرایی ^۲	وجود میزانی از اختلاف بین توصیف و تجویز، قدرت رسمی و موثر، بین برداشتی که در قانون اساسی، قوانین و مقررات و اعمال و واقعیت‌های واقعی دولت و جامعه ایجاد شده است؛ شکاف بین اهداف اعلام شده و عملکرد واقعی
تداخل عملکردی ^۳	انجام عملکردهای مشابه توسط نهادهای مختلف؛ میزانی از همزیستی ساختارهای متمایز یک جامعه پراکنده با ساختارهای تمایز نیافته یک جامعه سنتی

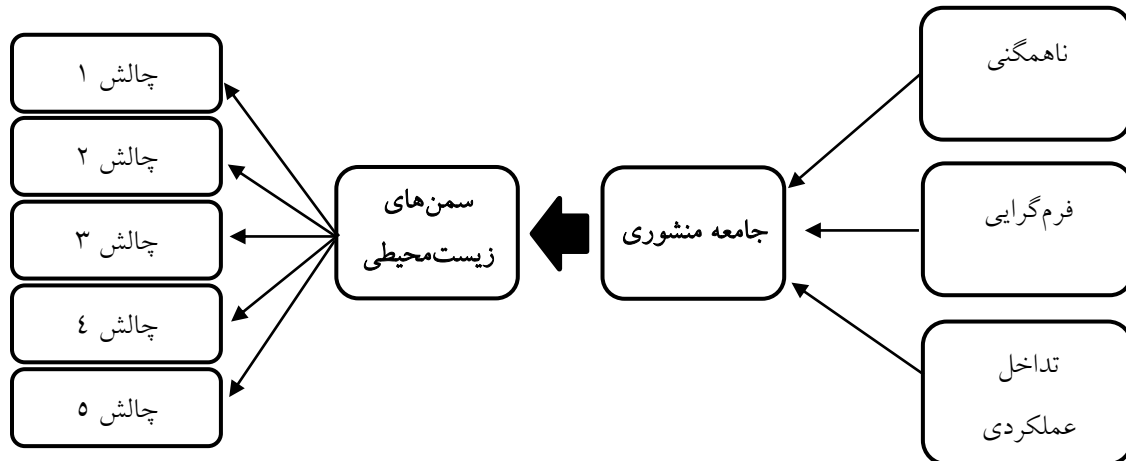
(Ramulu, 2018: 11)

«از جمله ویژگی‌های کلیدی که ریگز برای جامعه منشوری توصیف می‌کند، یکی ناهمگونی ساختاری و رفتاری است. در چنین جوامعی، ساختارهای نامتجانس که رفتارهای نامتجانسی را تولید می‌کنند به صورت موازی بروز و ظهور می‌کنند. نهادهای مدرن و سنتی، نوعی عدم توازن شکلی و محتوایی به حکومت و جامعه داده است. ویژگی دیگر، فرمالیته است، بدین معنا که در این جوامع، قانون و مقررات وجود دارد ولی عمل اجتماعی بر محور آن‌ها استوار نیست. قانون‌گریزی به نوعی هنجار تبدیل شده است. حتی در خود قوانین، راه‌گزینه‌های مختلفی در قالب تبصره‌ها وجود دارد. بر این اساس، حاکمیت اشخاص و نه قانون، غالب است و سیستم‌ها، قائم به شخص‌اند نه قائم به قوانین سیستمی خاص خود. هم‌پوشانی ساختاری و نهادی نیز ویژگی دیگر جوامع منشوری است. در این جوامع، ساختارهای مدرن و سنتی، هم‌زمان، کارویژه‌های واحدی انجام می‌دهند که هزینه‌های ملی را افزایش می‌دهد» (Danaeefard, 2013: 9-10).

¹ . heterogeneity

² . formalism

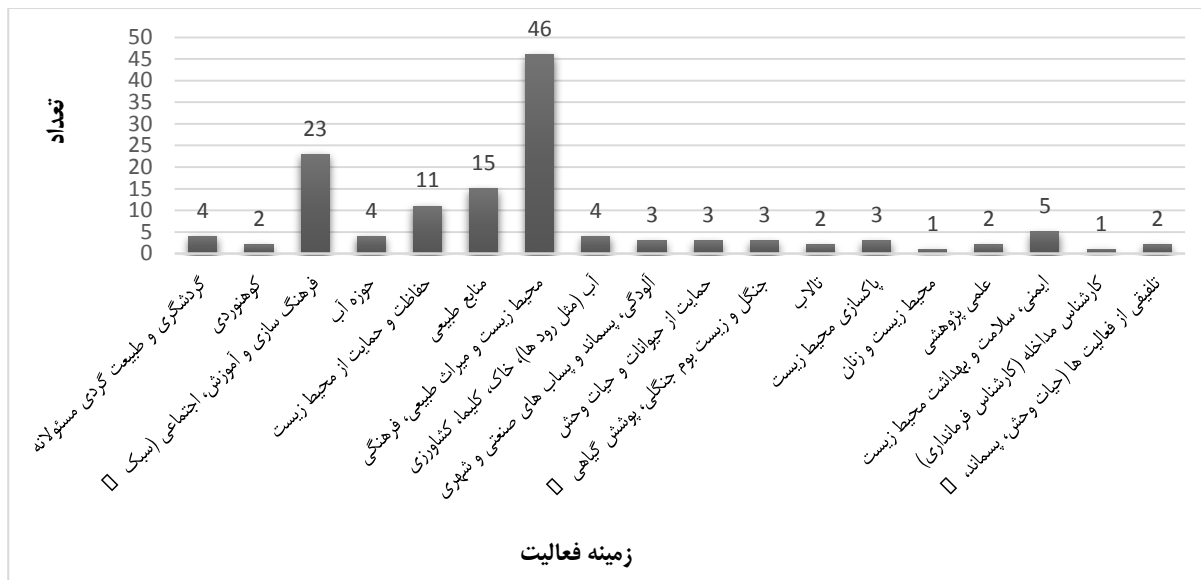
³ . functional overlapping

شکل ۲- مدل مفهومی پژوهش

یافته‌های تحقیق

با توجه به نتایج حاصل از پرسشنامه، از مجموع افراد پاسخگو، ۷۶.۸ درصد را آقایان و ۲۳.۲ درصد را خانم‌ها تشکیل می‌دهد. از نظر سطح تحصیلات، ۱۹.۸ درصد دارای مدرک دکتری، ۳۷.۷ درصد کارشناسی ارشد، ۳۲.۳ درصد کارشناسی، و بقیه افراد دارای مدرک دیپلم و فوق دیپلم بوده‌اند. از نظر سابقه فعالیت پاسخگویان در سمن‌های زیست‌محیطی، ۲۲.۴ درصد سابقه‌ای ۱۶ ساله و بیشتر داشته‌اند، ۱۲.۴ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال، ۳۵.۴ درصد بین ۶ تا ۱۰ سال، ۱۵.۵ درصد بین ۳ تا ۵ سال و ۶.۲ درصد نیز کمتر از ۲ سال و در نهایت فقط ۸.۱ درصد بدون سابقه فعالیت در این نهادها بوده‌اند که این دسته افراد نیز آشنایی لازم با سازوکار این تشکل‌ها را دارا بوده‌اند. از نظر زمینه فعالیت زیست‌محیطی اعضای سمن‌هایی که به سوال مربوطه در پرسشنامه پاسخ داده‌اند، بیشترین تعداد در موضوع محیط زیست و میراث طبیعی و فرهنگی با ۴۶ مورد، و پس از آن در بخش فرهنگ‌سازی و آموزش اجتماعی با ۲۳ و منابع طبیعی با ۱۵ مورد فعال بوده‌اند (نمودار ۱).

نمودار ۱- زمینه فعالیت و تعداد پرسشنامه‌های تکمیل شده از طرف سمن‌ها

از نظر توزیع استانی نیز، بیشترین پرسشنامه‌های تکمیل شده، به ترتیب مربوط به، خراسان رضوی با ۲۲ پرسشنامه، آذربایجان غربی و فارس هر کدام با ۱۵، اصفهان ۱۳، و گیلان ۱۲ پرسشنامه و سایر استان‌ها کمتر از این تعداد را تکمیل و ارسال نموده‌اند.

در رابطه با پاسخی که به هر یک از گویه‌ها داده شده است، از ۴۵ گویه به غیر از میانگین ۵ گویه که نزدیک به ۴ است، میانگین بقیه گویه‌ها بالاتر از ۴ قرار داشته است. همان گونه که جدول ۴ از میانگین هر یک از ابعاد نشان می‌دهد، میانگین پنج بعد، بالای ۴ و میانگین دو بعد نزدیک به ۴ می‌باشد به طوری که بیشترین میانگین مربوط به بعد روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی، و پس از آن به ترتیب به بعد قانونی، ساختاری و مدیریتی تعلق دارد.

مد نیز در همه ابعاد بالای چهار است که نشان می‌دهد فراوانی پاسخ‌های مربوط به عبارت کلامی «موافقم» و «کاملاً موافقم» بیش از دیگر موارد بوده است. از این نظر هم، میزان موافقت پاسخگویان به همان ترتیبی است که در مورد میانگین اشاره شد.

جدول ۴- خروجی SPSS از وضعیت توصیفی نتایج پرسشنامه‌ها

مجموع	سایر	مشکلات	روابط درون	روابط سمن‌ها با نهادهای	مدیریتی	ساختاری	قانونی
-------	------	--------	------------	-------------------------	---------	---------	--------

					دولتی و عمومی	سمن‌ها	بین سمن‌ها	عوامل	ابعاد
تعداد	مقادیر درست ^۱	171	171	171	171	171	171	171	171
	مقادیر نامشخص ^۲	0	0	0	0	0	0	0	0
میانگین ^۳		4.25	4.20	4.17	4.29	4.09	3.84	3.89	4.10
مد ^۴		5.00	4.36	4.20	4.43	4.00	4.00	4.00	3.48 ^a

a. حالت‌های مختلف وجود دارد. کمترین مقدار نشان داده شده است.^۵

به منظور بررسی رابطه بین ابعاد، از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. یافته‌های این بخش (جدول ۵) نشان می‌دهد که رابطه ابعاد قانونی و ساختاری (با مقدار ۰/۶۲)؛ همچنین رابطه بعد ساختاری و بعد روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی (با مقدار ۰/۶)، معنی‌دار و شدت رابطه مثبت و نسبتاً قوی است. بدین معنا که در سطح معنی‌داری ۰.۰۱ این ابعاد بر هم تأثیر زیادی دارند و با تقویت یا تضعیف هر یک، دیگری نیز به مقدار زیادی متأثر می‌شود. همچنین رابطه دیگر ابعاد نیز از نوع مثبت و در سطح متوسط می‌باشد.

جدول ۵- رابطه بین ابعاد در همبستگی اسپیرمن

		قانونی	ساختاری	مدیریتی	روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی	روابط درون سمن‌ها	مشکلات بین سمن‌ها	سایر عوامل
قانونی	ضریب همبستگی	1.00 0	.629**	.332**	.488**	.280**	.170*	.134
	سطح معنی‌داری	.	.000	.000	.000	.000	.026	.080
ساختاری	ضریب همبستگی	.629**	1.000	.485**	.600**	.397**	.334**	.226*

1. Valid

2. Missing

3. Mean

4. Mode

5. Multiple modes exist. The smallest value is shown

	سطح معنی داری	.000	.	.000	.000	.000	.000	.003
مدیریتی	ضریب همبستگی	.332**	.485**	1.000	.541**	.461**	.342**	.481*
	سطح معنی داری	.000	.000	.	.000	.000	.000	.000
روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی	ضریب همبستگی	.488**	.600**	.541**	1.000	.384**	.244**	.414*
	سطح معنی داری	.000	.000	.000	.	.000	.001	.000
روابط درون سمن ها	ضریب همبستگی	.280**	.397**	.461**	.384**	1.000	.481**	.400*
	سطح معنی داری	.000	.000	.000	.000	.	.000	.000
مشکلات بین سمن ها	ضریب همبستگی	.170*	.334**	.342**	.244**	.481**	1.000	.387*
	سطح معنی داری	.026	.000	.000	.001	.000	.	.000
سایر عوامل	ضریب همبستگی	.134	.226**	.481**	.414**	.400**	.387**	1.000
	سطح معنی داری	.080	.003	.000	.000	.000	.000	.

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

* . Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

از آنجا که در همبستگی تنها وجود وابستگی بین عوامل سنجیده می‌شود و نه رابطه علی آنها، و به دلیل اینکه متغیرهایی که همبستگی بالایی دارند، معمولاً متأثر از یک عامل هستند، لازم است تا عامل‌ها یا متغیرهای پنهان را نیز شناسایی نمود؛ بدین منظور از تحلیل عاملی اکتشافی استفاده شده است. در حقیقت دنبال این هستیم تا بدانیم با توجه به رابطه علی که بین متغیرها برقرار می‌شود عوامل اصلی و متغیرهایی که در ذیل هر عامل قرار می‌گیرند کدامند. از سوی دیگر دسته بندی اولیه پژوهش که بر اساس مبانی نظری و مطالعات پیشین صورت گرفته است، تا چه اندازه تأیید می‌گردد. بدین منظور ابتدا امکان عامل شدن متغیرها بررسی شده است. خروجی در جدول ۶ نشان می‌دهد که مقدار آماره KMO برابر با ۰/۸۰ می‌باشد که از مقدار معیار یعنی ۰/۷۰ بیشتر است. سطح معنی داری در آزمون بارتلت نیز کمتر از ۰/۰۵ قرار دارد، بنابراین انجام تحلیل عاملی بر روی متغیرها امکان پذیر بوده و متغیرها امکان عامل شدن را دارند.

جدول ۶- آزمون KMO و بارتلت

KMO and Bartlett's Test	
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	.803
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square 3638.451

	df	990
	Sig.	.000

در ادامه جدول اشتراکات (جدول ۷) تعیین می‌کند که چه مقدار از واریانس هر متغیر به وسیله عوامل نهایی (عامل‌های با مقدار ویژه بیش از ۱) تبیین می‌شوند. این مقدار واریانس، واریانسی است که توسط عامل‌های نهایی تبیین شده است. هر چه میزان واریانس استخراج شده هر متغیر به ۱ نزدیک تر باشد، نشان از مناسب‌تر بودن عامل‌های استخراج شده دارد (Karimi, 2015: 172). این جدول نشان می‌دهد که عامل‌های نهایی توانسته‌اند میزان واریانس بیشتر از ۰/۵۰ را برای هر متغیر تبیین کنند.

جدول ۷- جدول اشتراکات

متغیرها	اشتراک اولیه	واریانس تبیین شده	متغیرها	اشتراک اولیه	واریانس تبیین شده
L1	1.000	.775	M5	1.000	.740
L2	1.000	.724	NG1	1.000	.584
L3	1.000	.607	NG2	1.000	.750
L4	1.000	.638	NG3	1.000	.676
L5	1.000	.588	NG4	1.000	.685
S1	1.000	.698	NG5	1.000	.649
S2	1.000	.587	NG6	1.000	.633
S3	1.000	.670	NG7	1.000	.515
S4	1.000	.579	IN1	1.000	.616
S5	1.000	.606	IN2	1.000	.622
S6	1.000	.663	IN3	1.000	.766
S7	1.000	.690	IN4	1.000	.686
S8	1.000	.633	IN5	1.000	.679
S9	1.000	.591	IN6	1.000	.682
S10	1.000	.725	BN1	1.000	.742
S11	1.000	.736	BN2	1.000	.724
S12	1.000	.763	BN3	1.000	.611
S13	1.000	.760	BN4	1.000	.564
S14	1.000	.650	O1	1.000	.624
M1	1.000	.711	O2	1.000	.720
M2	1.000	.659	O3	1.000	.697
M3	1.000	.731	O4	1.000	.774
M4	1.000	.666			

Extraction Method: Principal Component Analysis.

جدول واریانس تبیین شده کل (جدول ۸)، تعداد عامل‌های استخراج شده، و نیز درصد واریانس کل متغیرهای پژوهش که توسط هر عامل تبیین می‌شود را تعیین می‌کند. برای تعیین تعداد عامل‌ها از مقدار ویژه کمک می‌گیریم. حداقل مقدار ویژه برای انتخاب عامل‌های نهایی مقدار ۱ است و عامل‌هایی که مقدار ویژه بیشتر از ۱ دارند، جزء عامل‌های نهایی محسوب می‌شوند. نتایج این بخش نشان می‌دهد که ۱۲ عامل مقدار ویژه بیشتر از ۱ دارند و تعداد عامل استخراج شده نیز ۱۲ عامل می‌باشد.^۱ از نظر درصد واریانس تبیین شده نیز، عامل اول ۲۱.۵۴ درصد از واریانس تمامی متغیرهای پژوهش را تبیین می‌کند و این مقدار برای عامل دوم ۹.۶۶ می‌باشد. در مجموع ۱۲ عامل اول توانسته اند ۶۷ درصد از واریانس همه متغیرهای پژوهش را تبیین نمایند.

جدول ۸- واریانس تبیین شده کل

عامل‌های استخراج شده	مقدار ویژه		
	مقدار ویژه	درصد واریانس تبیین شده	درصد واریانس تجمعی
1	9.694	21.541	21.541
2	4.348	9.662	31.203
3	2.659	5.909	37.112
4	2.031	4.513	41.626
5	1.879	4.176	45.801
6	1.748	3.885	49.686
7	1.677	3.727	53.413
8	1.422	3.161	56.574
9	1.278	2.840	59.413
10	1.242	2.761	62.174
11	1.167	2.594	64.768
12	1.042	2.316	67.084

Extraction Method: Principal Component Analysis.

در نتیجه تحلیل عامل اکتشافی و جدول ۹ که جدول عناصر چرخش یافته (از نوع واریماکس) است، مشخص شد که ۱۲ عامل، زیربنای ۴۵ متغیر مورد نظر در پژوهش هستند. این جدول نشان می‌دهد که در هر یک از این ۱۲ عامل چه متغیرهایی قرار می‌گیرند. در مقایسه با دسته بندی اولیه این پژوهش که عوامل در ۷ بعد و ۴۵ گویه تقسیم شده بود، می‌توان گفت که اکثریت گویه‌های هم‌جنس در

^۱. لازم به توضیح است که سایر متغیرها که مقدار ویژه کوچکتر از ۱ داشتند، به دلیل طولانی نشدن مقاله حذف شده است.

همان گروه بندی اولیه قرار گرفته است. و متغیرهایی هم که ذیل عامل های دیگر قرار گرفته، همان طور که در جدول همبستگی (جدول ۵) نشان داده شد، به دلیل همبستگی است که بین ابعاد برقرار می باشد.

جدول ۹- ماتریس عناصر چرخش یافته^۱

ضرایب	متغیرها	علامت اختصاری	ردیف
.828	نداشتن ارتباطات کافی بین اعضا و گاهی بروز دو دستگی ها	IN4	۱
.770	فقدان رویه های مدیریتی منعطف سمن ها برای مقابله با مشکلات متنوع زیست محیطی	IN5	
.655	عدم توجه به چند بعدی بودن مباحث زیست محیطی از سوی مدیران سمن ها	IN1	
.596	مشکلات و محدودیت‌های تشکل‌ها در ارتباط با کار گروهی، همکاری ها، محورها و اهداف مشترک	IN2	
.545	پرمشغله بودن اعضا به خاطر مسائل معیشتی و در نتیجه نداشتن وقت کافی برای همکاری در سمن ها	BN4	
.351	بی اطلاعی تشکل‌ها از یکدیگر و همچنین قبول نداشتن همدیگر	NG7	
.743	عدم تناسب ساختارهای تشکیلاتی سمن ها	S7	
.669	مشکلات ثبتی که سازمانهای مردم نهاد به ویژه در وزارت کشور با آن مواجه هستند.	S6	
.644	نبود سازمان واحد رسمی برای صدور مجوز	S5	
.545	ناآگاهی و بی تجربگی مجریان قوانین، مشکلات مضاعفی را در روند ثبت به وجود می آورد.	S8	
.453	قوانین سخت و دست و پا گیر برای ارتباط تشکل های غیر دولتی و سازمان های دولتی بین‌المللی داخل کشور	NG3	
.304	وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکل های دولتی ذیربط	S14	
.801	فقدان قانونی جامع و مستقل در خصوص تأسیس و فعالیت سازمان های غیردولتی	L1	۳
.798	نبود سازوکارهای قانونی مؤثر برای مشارکت فعالانه ی این تشکل ها در فرآیند های کیفی	L2	
.663	وجود برخی قوانین بالادستی ناقص و دست و پا گیر	L4	
.608	محدودیت های قضایی و گزینش‌گری سازمان های مردم نهاد زیست محیطی توسط نهادهای دولتی	L3	

¹ . Rotated Component Matrix^a

.360	ناتوانی قوانین موجود از ارائه تعریفی روشن از ارتباط بین تشکل‌ها و دولت	L5	
.321	وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکل‌های دولتی ذیربط	S14	
.378	پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست محیطی بین سازمان‌ها و نهادهای دولتی و تصدی‌گری و تسلط نهادهای دولتی بر محیط زیست	S2	
.803	عدم اعتماد نظام حکومتی به تشکل‌های غیر دولتی و نقشی که می‌توانند در کشور ایفا کنند	S12	۴
.784	ریشه‌های عمیق تاریخی و ضعف مردم‌سالاری در کشور	S11	
.661	نبود درک مشترک از اهداف سازمان‌های مردم‌نهاد زیست محیطی توسط نهادهای حاکمیتی	S10	
.516	فقدان سیاست‌های عملی توسط دولت در تشویق همکاری با تشکل‌های مردمی	S9	
.391	ناتوانی قوانین موجود از ارائه تعریفی روشن از ارتباط بین تشکل‌ها و دولت	L5	
.403	دولتی بودن بیش از حد امور احتمال رویارویی تشکل‌ها با دستگاه‌های دولتی را به وجود می‌آورد	NG6	
.785	تنوع و تعدد تشکل‌های زیست محیطی در عرصه‌های مشابه و عدم تمایل برای ادغام و همکاری مشترک	BN1	۵
.712	فقدان راهبرد مؤثر در مدیریت ایده‌های تازه و مناسب زیست محیطی با کمک تشکل‌های مشابه	BN2	
.627	عدم ارتباط مناسب با تشکل‌های خیریه‌ای که به نوعی به کارهای زیست محیطی نیز اهتمام دارند.	BN3	
.546	بی‌اطلاعی تشکل‌ها از یکدیگر و همچنین قبول نداشتن همدیگر	BN4	
.398	ضعف نوآوران و محققان زیست محیطی	O1	
.318	نداشتن برنامه به ویژه برنامه بلندمدت و اولویت بندی نشدن اهداف و عدم تمرکز فعالیت‌ها بر مشکلات زیست محیطی مهم	M1	۶
.440	قوانین سخت و دست و پا گیر برای ارتباط تشکل‌های غیر دولتی و سازمان‌های دولتی بین‌المللی داخل کشور	NG3	
.725	ضعف همکاری بین سازمان‌های مردم‌نهاد و سازمان‌های اجرایی، دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقاتی	NG4	
.562	نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکلات غیر دولتی و در نتیجه افزایش اعمال سلیقه افراد	NG5	
.549	روابط کم‌رنگ سمن‌ها با نهادهای دولتی	NG1	
.544	شناخته نشدن جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد برای شهرداری و نبود ساز و کارهای	NG2	

	مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمن ها		
.487	دولتی بودن بیش از حد امور احتمال رویارویی تشکل ها با دستگاه های دولتی را به وجود می آورد	NG6	
.479	ضعف نو آوران و محققان زیست محیطی	O1	
.409	نبود درک مشترک از اهداف سازمان های مردم نهاد زیست محیطی توسط نهادهای حاکمیتی	S10	
.341	ناتوانی قوانین موجود از ارائه تعریفی روشن از ارتباط بین تشکل ها و دولت	L5	
.327	شناخته نشدن جایگاه سازمان های مردم نهاد برای شهرداری و نبود ساز و کارهای مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمن ها	NG2	۷
.819	کمبود و ضعف یا مشخص نبودن منابع تامین مالی در ساختار سازمانهای مردم نهاد	S13	
.673	محدودیت منابع مالی سمن ها	IN6	
.546	وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکل های دولتی ذیربط	S14	
.390	عدم اطلاع کافی مدیران دستگاه ها از توانایی های سمن ها در کاهش مشکلات	M4	
.357	پرمشغله بودن اعضا به خاطر مسائل معیشتی و در نتیجه نداشتن وقت کافی برای همکاری در سمن ها	IN2	
.367	روابط کم رنگ سمن ها با نهادهای دولتی	NG1	
.317	ضعف نو آوران و محققان زیست محیطی	O1	۸
.798	ناآشنا بودن مردم با تشکل های غیر دولتی به ویژه سمن های زیست محیطی	O4	
.744	فقدان بازده مطلوب فعالیت های زیست محیطی داوطلبانه از دید مردم	O3	
.410	ضعف مشارکت مردم در فعالیت های زیست محیطی	O2	
.303	نبود سازمان واحد رسمی برای صدور مجوز	S5	
.693	نداشتن توان جذب و هدایت مشارکت مردم در سطح گسترده	M2	
.683	نداشتن برنامه به ویژه برنامه بلند مدت و اولویت بندی نشدن اهداف و عدم تمرکز فعالیت ها بر مشکلات زیست محیطی مهم	M1	۹
.528	ضعف سمن ها در برقراری ارتباطات و همکاری های بین المللی با نهادهای هم‌تراز در سایر کشورها	NG7	
.683	فقدان نظام اطلاعاتی یکپارچه و نداشتن دسترسی یا دسترسی محدود به اطلاعات در زمینه محیط زیست	M5	
.680	ایجاد وقفه در کار سمن ها به خاطر تعویض و جا به جایی مدیران دستگاه های مرتبط	M3	۱۰
.521	عدم اطلاع کافی مدیران دستگاه ها از توانایی های سمن ها در کاهش مشکلات	M4	

.323	شناخته نشدن جایگاه سازمان های مردم نهاد برای شهرداری و نبود ساز و کارهای مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمن ها	NG2	۱۱
.703	خلأ وجود وزارتخانه‌ی محیط زیست و عدم پاسخگویی رییس سازمان حفاظت محیط زیست در مقابل مجلس شورای اسلامی	S3	
.553	ارتباط ضعیف سازمان حفاظت محیط زیست به ویژه در سطح ادارات کل با سازمانهای مردم نهاد زیست محیطی	S4	
.479	پراکندگی وظایف و صلاحیت های زیست محیطی بین سازمان ها و نهادهای دولتی و تصدی گری و تسلط نهادهای دولتی بر محیط زیست	S2	
.749	نظارت و کنترل حداکثری دولت بر تشکیل و فعالیت این تشکل ها	S1	۱۲
.569	ضعف مشارکت مردم در فعالیت های زیست محیطی	O2	

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Varimax with Kaiser Normalization

a. Rotation converged in 15 iterations

تجزیه و تحلیل

هدف نخست این مقاله این بوده است که بررسی نسبتاً جامعی از مشکلات سمن‌های زیست محیطی کشور انجام داده و دسته بندی مناسبی از آن را ارائه دهد که در بخش پیشین انجام شد. اما هدف دوم که جنبه نوآورانه تر مقاله محسوب می شود، تحلیل نتایج به دست آمده از مشکلات سمن های زیست محیطی کشور با نظریه جامعه منشوری ریگز است که در ادامه به آن پرداخته می شود.

در حقیقت جامعه منشوری مورد نظر ریگز، بین دو جامعه سنتی و مدرن گرفتار است و نه آن است و نه این. از این رو با توجه به ویژگی هایی که ناشی از ریشه های سنتی در این جوامع است، اندیشه ها، الگوها، ساختارها و در نتیجه رفتارها و عملکردها در همه چیز ملغمه‌ای از دوگانه مدرن- سنتی را با خود به همراه دارد. در برخی مسائل ظواهر مدرن وزن بیشتری می یابد و در برخی دیگر ریشه های سنتی. به دلیل قوی بودن عناصر سنتی و مقاومت در برابر تغییرات، تضاد و تقابل ها نیز در حوزه های مختلف خود را نشان می دهد. از جمله این حوزه ها، سازمان های غیردولتی به طور عام و نوع زیست محیطی آن‌ها به طور خاص است.

با توجه به آنچه در قسمت قبل گفته شد، اگر میانگین پاسخگویی به ابعاد پرسشنامه در نظر گرفته شود، مشاهده می گردد که بیشترین میانگین را به ترتیب ابعاد روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی؛ قانونی؛ ساختاری؛ و مدیریتی دارند. این بدان معناست که درصد بیشتری از پاسخگویان - که

خود از فعالان چندین ساله و یا از مسئولان سمن‌های زیست محیطی بوده اند. در درجه اول مشکلاتی که برای آنها قابل لمس‌تر بوده و در فرایند فعالیت، بیشتر با آن برخورد داشته اند را با عبارات کلامی «موافقم» و «کاملاً موافقم» تأیید نموده اند. اینکه بیشترین مشکلات آنها در زمینه رابطه با نهادهای دولتی و عمومی بوده است، و از سویی همبستگی مثبت و شدیدی که بین این بعد و ابعاد قانونی، ساختاری و مدیریتی وجود دارد، نشانگر این است که ریشه‌های مشکلات سمن‌ها در درجه اول مسائل قانونی و ساختاری و پس از آن مدیریتی می باشد. مشکلاتی که خود را در رابطه سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی نشان می دهد.

از سوی دیگر مشکلات گفته شده، یعنی مشکلات قانونی، ساختاری و مدیریتی، علاوه بر اینکه در رابطه سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی اثرگذار بوده است، در درون سمن‌ها و بین سمن‌ها نیز مشکلاتی را به وجود آورده است که نتوانند آن گونه که باید، در راستای اهدافی که برای آن به وجود آمده اند گام بردارند و درگیر مسائل درونی خود باشند. آنطور که در تحلیل عاملی نیز نشان داده شد که عامل اول در حدود ۲۲ درصد از واریانس تمامی متغیرهای پژوهش را تبیین می کند.

یکی از ویژگی‌های جامعه منشوری، ناهمگنی است. به این معنا که در جامعه منشوری نهادهای سنتی و مدرن همزمان وجود دارند و این باعث بروز انواع متفاوتی از عملکردها و دیدگاه‌ها و نیز ناهمگونی ساختاری و رفتاری شده است که در بسیاری جاها به صورت موازی رخ می دهد. این ویژگی را با توجه به مشکلات سمن‌های زیست محیطی این گونه می توان تبیین کرد که در کشورهایی که با ضعف تاریخی شاخص‌های مردم سالارانه و ساختار بسیط و متمرکز سیاسی مواجه هستند، اساساً وجود سازمان‌های غیردولتی خوشایند چنین ساختارهایی نیست. از این رو قوانین و مقررات و نیز ساختار دولتی و سازمانی حمایت‌چندانی از شکل‌گیری، تقویت و توسعه این تشکل‌ها انجام نمی دهند. به همین دلیل است که بسیاری از مشکلاتی که از سوی سمن‌ها به آن اشاره شده، از این جنس محسوب می شوند. مشکلاتی همچون: تصدی‌گری و تسلط گسترده دولت و نهادهای دولتی بر محیط زیست، نبود درک مشترک از اهداف سازمان‌های مردم‌نهاد زیست محیطی توسط نهادهای حاکمیتی، احتمال رویارویی تشکل‌ها با دستگاه‌های دولتی به دلیل دولتی بودن بیش از حد امور، عدم اعتماد نظام حکومتی به تشکل‌های غیردولتی و نظارت و کنترل حداکثری بر این تشکل‌ها و فعالیت‌های آنان، مشکلاتی که سازمان‌های مردم‌نهاد در مراحل ثبت با آن مواجه هستند، روابط کم‌رنگ بین سمن‌ها و نهادهای دولتی به ویژه با سازمان محیط زیست.

از سوی دیگر وقتی ساختارهای قانونی حمایت کافی از فعالیت سمن‌ها نداشته باشند و مسیرهای قانونی مشخص در فرایند فعالیت این نهادها وجود نداشته باشد، اعمال سلیقه از سوی افراد در دستگاه‌های دولتی افزایش پیدا می‌کند. و این ضعف حمایت قانونی وقتی با عدم اطلاع کافی مدیران دستگاه‌ها از توانایی سمن‌ها در کاهش مشکلات زیست محیطی همراه می‌شود، سبب ایجاد وقفه در کار سمن‌ها به ویژه در هنگام تعویض و جا به جایی مدیران دستگاه‌های مرتبط می‌گردد. مدیرانی که با این شرایط توان جذب و هدایت مشارکت مردم در راستای کاهش مسکلات را با استفاده از ظرفیت سمن‌ها ندارند.

دیگر ویژگی مهم جامعه منشوری، فرم‌گرایی است. این مفهوم بر این اشاره دارد که بین قانون و اجرای قانون، بین اهداف و سیاست‌های اعلام شده با عملکردها شکاف وجود دارد و در این بین خلا قانونی و عدم شفافیت و اعمال سلیقه فردی به جای اجرای ضوابط و مقررات می‌نشیند. در رابطه با این ویژگی نیز نتایج میدانی نشان می‌دهد که از یک سو، ضعف‌هایی در رابطه با قوانین و مقررات سازمان‌های غیردولتی به طور عام، و تشکل‌های زیست محیطی به طور خاص وجود دارد، به طوری که مشکلاتی همچون نبود تعریفی روشن از ارتباط بین تشکل‌ها و دولت، و فقدان سیاست‌های عملی توسط دولت در تشویق همکاری با تشکل‌های مردمی را از این زاویه می‌توان بررسی کرد و لذا قوانین موجود نیاز به اصلاح و شفافیت دارند. از سوی دیگر در این خلا قانونی، جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد برای دستگاه‌های دولتی و به ویژه شهرداری به عنوان یک نهاد عمومی غیردولتی، شناخته شده نیست و ساز و کار مدون و شفاف برای مشارکت شهرداری با سمن‌ها وجود ندارد. همچنین، مشکلاتی همچون نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکل‌های غیردولتی سبب افزایش اعمال سلیقه فردی در رابطه با این تشکل‌ها می‌شود و احتمال رویارویی آن‌ها با دستگاه‌های دولتی را به وجود می‌آورد، مشکلی که پاسخگویان در پرسشنامه وجود آن را تأیید کرده‌اند.

سومین ویژگی عمده جامعه منشوری، تداخل عملکردی است. در جامعه منشوری، ساختارهای متمایز یک جامعه پراکنده با ساختارهای تمایز نیافته یک جامعه سنتی همزمان وجود دارد و لذا تداخل عملکردی و موازی کاری به فراوانی دیده می‌شود. از این دسته مشکلات درباره سمن‌های زیست محیطی می‌توان به این موارد اشاره کرد: پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست محیطی بین سازمان‌ها و نهاد‌های دولتی، وجود مراحل طولانی بوروکراسی در ادارات و تشکل‌های دولتی ذیربط،

فقدان نظام اطلاعاتی یکپارچه و دسترسی محدود به اطلاعات، نبود مسیرهای مشخص قانونی در دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکلات غیردولتی و در نتیجه افزایش اعمال سلیقه افراد، تنوع و تعدد تشکل‌های زیست‌محیطی در عرصه‌های مشابه و عدم تمایل به ادغام و همکاری مشترک ایجاد وقفه در کار سمن‌ها به خاطر تعویض و جا به جایی مدیران دستگاه‌های مرتبط. در چنین شرایطی منطقی‌تر است انتظار مشکلاتی در درون سمن‌ها و نیز بین سمن‌ها را داشت. یقیناً وقتی عملکردهای مشابه توسط نهادهای مختلف انجام می‌شود، تداخل عملکردی به وجود می‌آید و هزینه‌های ملی را افزایش داده و کارآمدی کاهش پیدا می‌کند.

نتیجه‌گیری

امروزه، سازمان‌های غیردولتی (NGO)^۱ به طور فزاینده‌ای در کنار دولت در فرآیندهای توسعه به ذینفعانی مهم تبدیل شده‌اند. با افزایش مسائل و مشکلات محیط زیست در ابعاد مختلف آن در ایران، سازمان‌های غیردولتی (سمن) زیست‌محیطی، نیز گسترش یافته‌اند. هدف این مقاله این بوده است که بررسی نسبتاً جامعی از مشکلات سمن‌های زیست‌محیطی کشور انجام داده و در ادامه، نتایج به دست آمده را با نظریه جامعه‌شناسی ریگز^۲ تحلیل نماید. در این راستا ابتدا پژوهش‌های انجام شده در رابطه با چالش‌های سمن‌های زیست‌محیطی، بررسی شد و مشخص گردید که هیچ‌یک از پژوهش‌های انجام شده در مقیاس کشوری انجام نشده و این نهادها را در همه استان‌ها مخاطب قرار نداده‌اند، و دیگر اینکه دیدگاه نظری که زمینه‌مندانه این نهادها و مشکلات آنها را مورد مطالعه قرار دهد، وجود ندارد. از این رو، پرسشنامه‌ای اینترنتی تنظیم شد و پس از شناسایی سمن‌های زیست‌محیطی در همه استان‌ها و برقراری ارتباط با مسئولان و اعضای آن‌ها، ارسال گردید. با توجه به میانگین پاسخگویی به ابعاد پرسشنامه، بیشترین مشکلات مورد اشاره، در زمینه رابطه سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی بوده است. از سویی همبستگی مثبت و شدیدی که بین این بعد و ابعاد قانونی، ساختاری و مدیریتی وجود دارد، نشانگر این است که ریشه‌های مشکلات سمن‌ها در درجه اول مسائل قانونی و ساختاری و پس از آن مدیریتی می‌باشد. مشکلاتی که خود را در رابطه سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی نشان می‌دهد. از سوی دیگر مشکلات گفته شده، در درون سمن‌ها و بین سمن‌ها نیز مشکلاتی را به وجود آورده است که نتوانسته‌اند، آن‌گونه که باید، در راستای اهداف خود

^۱ . Non-Governmental Organization

^۲ . Fred_W_Riggs

گام بردارند و درگیر مسائل درونی خود نیز شده‌اند. نتایج تحلیل عاملی نیز نشان داد که عامل‌های روابط سمن‌ها با نهادهای دولتی و عمومی، ساختاری و نیز قانونی بیشترین میزان واریانس متغیرهای پژوهش را تبیین می‌کنند.

نظریه جوامع منشوری ریگز، با بهره‌گیری از عمل تجزیه نور در یک منشور، تلاش می‌کند تا جوامع سنتی و مدرن میان این دو را از منظر ساختارها و کارکردهایشان مورد توجه قرار دهد. از این رو، ریگز در نظریه جامعه منشوری، جوامع را به جوامع مرکب، تفکیک شده و منشوری تقسیم می‌کند. جامعه منشوری که در میان جوامع مرکب و تفکیک شده قرار دارند، دارای سه ویژگی اصلی ناهمگنی، فرم‌گرایی و تداخل عملکردی می‌باشند. ویژگی ناهمگنی در جامعه منشوری باعث بروز انواع متفاوتی از عملکردها و دیدگاه‌ها و نیز ناهمگنی ساختاری و رفتاری شده است که در بسیاری جاها به صورت موازی رخ می‌دهد. این ویژگی را با توجه به مشکلات سمن‌های زیست محیطی این گونه می‌توان تبیین کرد که در کشورهایی که با ضعف تاریخی شاخص‌های مردم سالارانه و ساختار بسیط و متمرکز سیاسی مواجه هستند، اساساً وجود سازمان‌های غیردولتی خوشایند چنین ساختارهایی نیست. از این رو قوانین و مقررات و نیز ساختار دولتی و سازمانی حمایت‌چندانی از شکل‌گیری، تقویت و توسعه این تشکل‌ها انجام نمی‌دهند. از سوی دیگر وقتی ساختارهای قانونی حمایت کافی از فعالیت سمن‌ها نداشته باشند و مسیرهای قانونی مشخص در فرایند فعالیت این نهادها وجود نداشته باشد، اعمال سلیقه از سوی افراد در دستگاه‌های دولتی افزایش پیدا می‌کند. سیاست زده شدن خط مشی‌ها و مدیریت، زمینه‌ساز سیاسی کاری‌های متعددی در نظام اداری این کشورها است و مدیریت دولتی نوین منشوری بودن چنین نظام‌هایی را تأیید می‌کند (Danaeefard, 2013: 30).

در رابطه با ویژگی فرم‌گرایی نیز نتایج میدانی نشان می‌دهد که ضعف‌هایی در رابطه با قوانین و مقررات سازمان‌های غیردولتی به طور عام، و تشکل‌های زیست محیطی به طور خاص وجود دارد و لذا قوانین موجود نیاز به اصلاح و شفافیت دارند. در این صورت مشخص شدن جایگاه سازمان‌های مردم‌نهاد برای دستگاه‌های دولتی و به ویژه شهرداری به عنوان یک نهاد عمومی غیردولتی، و ارائه یک ساز و کار شفاف برای مشارکت دستگاه‌های دولتی با سمن‌ها می‌تواند جلوی اعمال سلیقه فردی در رابطه با این تشکل‌ها را بگیرد. تداخل عملکردی و موازی کاری به عنوان سومین ویژگی جامعه منشوری نیز مصداق‌های زیادی در این پژوهش دارد، مصداق‌هایی همچون: پراکندگی وظایف و صلاحیت‌های زیست محیطی بین سازمان‌ها و نهادهای دولتی، نبود مسیرهای مشخص قانونی در

دستگاه‌های دولتی برای همکاری با تشکلات غیردولتی و در نتیجه افزایش اعمال سلیقه افراد، تنوع و تعدد تشکل‌های زیست‌محیطی در عرصه‌های مشابه و عدم تمایل به ادغام و همکاری مشترک و ... که در چنین شرایطی مشکلات درون و بین‌سمن‌ها افزایش یافته و هزینه‌های ملی را افزایش می‌دهد. در حقیقت در این شرایط گویی با رنگ‌های گوناگون اما مشابه در کنار هم مواجه هستیم که محصول کار منشورهای موازی است. در حقیقت همان‌گونه که در پژوهش ملک‌محمدی (Malekmohammadi, 2003: 235-236)، نیز تأکید شده است، انجام عملی واحد به وسیله بخش‌های متعدد که فاقد ارتباط منطقی با یکدیگرند و کار تحلیل سیاست‌ها را پیچیده‌تر می‌کند، مشکلی است که تحلیل‌گران سیاست‌ها در حوزه بخشی در ایران با آن مواجهند.

امروزه، نظریه‌ها و مدل‌های معتبر مدیریتی و حکمرانی همچون مدل حکمرانی خوب، توصیه می‌کنند که بخش دولتی فقط یکی از اضلاع فرایند حکمرانی است و بخش خصوصی و نهادهای مدنی نیز، اضلاع دیگر آن به شمار می‌آیند و بایستی متناسب با نقش خود بازیگری کنند. بنابراین با توجه به نتایج این مقاله، سیاست‌گذاران و مسئولان کشور بایستی اصول یک حکمرانی خوب را، به ویژه در حوزه مسائل زیست‌محیطی در نظر داشته باشند، و با تغییر نگاه‌های متداول، به طور خاص نقش نهادهای مردمی همچون سمن‌های زیست‌محیطی را تقویت نمایند.

کتابنامه

2. Bromideh.A.A. (2011). The widespread challenges of NGOs in developing countries: Case studies from Iran. *International NGO Journal*, 6(9), 197-202.
3. Cundling, L. and others. (2002). *Environmental Law*. Translated by Habibi. M.H, Second edition, Iran, Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
4. Danaeefard, Hassan. (2013). Towards an Understanding of the Political Dowry Theory in the Public Sector: Theoretical Foundations, Conceptual Narrative, and Institutional and National Implications. *Strategic Management Thought*, 7(1), 5-31. [In Persian]
5. Environmental Protection Organization. (2020). Retrieved from: <https://eec.doe.ir/portal/home/?176152/>. [In Persian].
6. Ghamami, M. and other. (2018). Government Support Commitments to Environmental nongovernmental Organizations in the Iranian Legal System. *Islamic Law Research Journal*, 19(48), 397- 420. [In Persian]

7. Ghavamabadi, M. H. (2011). Prevention and Repression of the Environment Offences under the Protection of NGOs actions in Iranian Law System. *The Judiciarys Law Journal*, 75(75), 199-225. [In Persian]
8. Habibi, A. (2013). *Society and statistical sample and sampling formulas*. Retrieved from: <https://parsmodir.com/db/research/sampling-method.php>. [In Persian].
9. Islamic Parliament Research Center of the Islamic Republic of IRAN (2015). *The position of the environment in the country's development programs*. Report No.14555.
10. Islamic Parliament Research Center of The Islamic Republic of IRAN (2019). *Review the performance of general policies regarding the environmental sector*, Report No.16720.
11. Jalali, M. and others. (2018). Analysis of the Challenges Faced by Environmental Non-Governmental Organizations in Kurdistan Province of Iran. *Village and Development*, 18 (3), 85-107. [In Persian]
12. Karimi, R. (2015). *Easy statistical analysis guide with SPSS*. Iran, Tehran: Hengam. [In Persian].
13. Lesani, B. Edalat joo, A. (2017). The Analysis of Institution Model of the Fiftieth Principle of constitutional law under the Protection of Environmental Supporter Governmental and Nongovernmental Organizations. *Journal of Environmental Science and Technology*, 19 (3), 217- 227. [In Persian].
14. Lopa, F. G. R. & Ahmad, M. M. (2016). Participation of CSOs/NGOs in Bangladeshi climate change policy formulation: co-operation or co-optation? *Development in Practice*, 26(6), 781-793.
15. Malekmohammadi, H. (2003). Rereading the theory of Riggs charter societies and problem-solving of public policy in Iran. *Law and Political Science*, 59, 227-237. [In Persian].
16. Ministry of interior Islamic republic of Iran, (no data). *Information of non-governmental organizations*. Retrieved from: <https://eec.doe.ir/portal/home/?176152/>. [In Persian].
17. Nasiritousi, N. (2019). *NGOs and the environment, Routledge Handbook of NGOs and International Relations*. edited by Thomas Davies, ProQuest Ebook Central, Routledge
18. Peng, W. S. (2008). A Critique of Fred W. Riggs' Ecology of Public Administration. *Public Administration Quarterly*, 32(4), 528-548
19. Pourezat, A. and others. (2017). Identification of Government Sector Strategies Regarding to NGOs along Public Policy Process in Iran; Case study: Environment and Natural Resources Area. *Public Policy*, 3(2), 91-116. [In Persian].

20. Ramulu, C. B. (2018) *Fred W Riggs' Ecological Approach to Administrative Theory*. Retrived from: https://epgp.inflibnet.ac.in/epgpdata/uploads/epgp_content/S000030PU/P001502/M016168/ET/146537024115.ET.Fred_W_RiggsCh._Bala_Ramalu.pdf
21. Saadi, M. (2019). Identifying and Analyzing Affecting Factors on the Expansion of Environmental NGOs' Activities in Rural Areas (Case Study: Chia Green Society in Marivan County). *Geography and Development Iranian Journal*, 17(55), 211-236. [In Persian]
22. Saraswati, R. (2009). NonGovernmental Organizations. *International encyclopedia of human geography*, Elsevier, 450-455
23. United Nations Development Programme (UNDP). (2016). *Promoting Sustainable Development through More Effective Civil Society Participation in Environmental Governance*. Retrived from: https://ec.europa.eu/environment/international_issues/pdf/EU_NGOs_publication_20161219.Pdf
24. Wiktorowicz, Q. (2002). The Political Limits to Non-Governmental Organizations in Jordan. *World Development*, 30 (1), 77-93.